

İLK MAHNISININ İFAÇISI BÜLBÜL OLAN BƏSTƏKAR

AZƏRBAYCANIN İLK DİPLOMLU QADIN BƏSTƏKARI ƏDİLƏ HÜSEYNZADƏ 89 İLLİK ÖMRÜNÜN ŞİRİNLİ-ACILI XATİRƏLƏRİYLƏ YAŞAYIR

"89 yaşundayam. Bu boyda da zarafat olar?" - gülə-gülə danışır. Ancaq səsində açıq-aydın heyretəqarışıq bir kədər də duyulur: "Mənim ömrüm yaxşı keçdi - deyir. - Tale mənə çox dəyərli, bən-zəri olmayan insanlarla rastlaşdırdı". Yol çəkən gözələrində xatirələr sıralanır, deyəsən, nəhayət xeyali ömrünün öncəsində, uşaqlıq illərində qərar tapır. Əməkdar incəsənət xadimi Ədilə Hüseynzadə dünyaya göz açdığı, uşaqlıq, ilk gənclik illərini keçirdiyi İçərişəhəri, onun qədim küçələrinin birindəki ata mülkündə ötən atalı-analı, bacılı-qardaşlı günlərini anır: "Bəxtəvər illərimiz idi. Evimizdən hər gün musiqi sədaları, gülüş, mahnı sözləri eşidirdirdi". Hələ həyatının düzümündə hər şey yerli-yerindəydi: "Atamla əminimin böyük dükənləri vardı. İndi həmin bina poçt idarəsidir. Atam dünyanı gəzməmişdi. O, kitab oxumağı sevən, dünyagörüşlü, məlumatlı bir adamdı. Həmişə maraqlı söhbətlər edərdi. Anam da savadlı qadın idi. Əli Bayramov klubunda Şəfiqə Əfəndiyevanın dərnəyində təhsil almışdı. Çox ağıllı, mədəni, nəci bə qadın idi. Heç zaman çədrə gəzməzdi. Valideylərimizin musiqi savadları olmasa da musiqiyə, incəsənətə böyük maraqları vardı. Elə buna görə də övladlarının dördünün də musiqi savadlı olmasını istədilər. Əvvəlcə mənə 8 yaş böyük olan qardaşım musiqi təhsil almağa başladı. O, Çəmborəkənddə yerləşən Musiqi Texnikumunda skripka sinfində oxuyurdu. Sonralar Üzeyir Hacıbəyovun açdığı həmin texnikum musiqi məktəbi oldu. Bir neçə il sonra mənimlə bacım da həmin məktəbin piano sinfinə getdik. Kiçik bacımın ayaqları xəstə olduğu üçün bizdən bir qədər sonra musiqi məktəbində oxumağa başladı. Əvvəlcə Jenetskayının sinfində oxuduq. Sonra Üzeyir bəy professor Aysbeyri həmin məktəbə müəllim götürdü. Qardaşımın yaxın dostu olan Asaf Zeynalı isə musiqi məktəbinin yuxarı sinfində bizə dərs deməyə başladı".

"MƏN BİR QƏDƏR QƏRİBƏ İNSAN OLMUŞAM"

Ürəyoyatımlı səsi, gözəl musiqi duyumu olduğu bilənər çox olub. Müəllimləri onun musiqiyə olacağına əmin idilər. Lap kiçik yaşlarından qardaşı skripkada, bacısı isə pianoda mahırlar ifa edər, o da oxuyardı. Onu dinləyən valideynləri, qohum-qonşu da Ədilə Hüseynzadənin incəsənət sahəsinə üz tutacağına düşündürdülər. Ancaq o, orta məktəbin səkkizinci sinfini bitirəndə son dərəcə Sənaye Texnikumuna verib: "Riyaziyyatı da musiqi qədər sevirdim. Çoxlarının tamamı ilə fərqli hesab etdiyi bu iki sənət arasında həddindən artıq yaxınlıq, bağlılıq görürdüm. Texnikumun əla qiymətlərlə başa vurduğum üçün Azərbaycan Dövlət Neft-Kimya İnstitutuna im-

tahanırsız qəbul edildim. Bu məktəbdə də ilk gündən nizam-intizamı, savadlı tələbə kimi fərqlənəməyə, əlaqi təqəddü ilə oxumağa başladım. İki il sonra ailə həyatı qurdum. İnstitutu fərqlənənə diplomu ilə bitirən də kimyaçı mühəndis-texnolog ixtisası üzrə işləmək mənə qismət olmadı. Çünki təyinatla zavodların birinə işləməyə göndərilirdim günlərdə üçüncü övladım dünyaya gəldi və mən üç illik analıq məzuniyyətimə keçdim". Texnikumda, institutda keçən tələbəlik illərini ömrünün ən gözəl, qazanılmış illərindən sayır. Çünki həmin illərdə maraqlı göstərirdiyi dəqiq cəmlər sahəsində bilik-

lərini genişləndirib, dünya şöhrətli azərbaycanlı pədaqoqlardan dərslər alıb: "O zaman mənə kənardan baxan düşünürdü ki, bu adamın hansısa bir problemi, dərdi yoxdur. Doğrudan da mənə anlayın, şad, səmimi, ziyalı həyat yoldaşım, gözəl uşaqlarım vardı. Ancaq özümə yer tapa bilmirdim. Musiqi mənə çağırırdı. 1942-ci ildə, kiçik qızımın 3 yaşında onu bağcağa verib Konservatoriyaya, Üzeyir Hacıbəyovun yanına yollandım. Kabinətinə daxil olub ona: "Üzeyir əmi çox peşmanam - dedim. - Mənə elə gəlir ki, səsım var. Xahiş edirəm vaxt vaxtım". Üzeyir əmi təbəni otağına çağıraraq sabaha kəmissiyyə təyin etdi". Səhəri gün tanınmış musiqiçilərdən ibarət olan komissiyə üzvləri toplaşdı və Ədilə Hüseynzadə onların qarşısında bir neçə mahnı ifa edib. Onun səsini dinləyən komissiyə üzvləri bəyənənməklə yanaşı, "bizdə tapılmayan mətso-sopranodur" deyə çox seviniblər. Hamıdan çox sevinən isə Üzeyir bəy olub. Ədilə Hüseynzadənin orta musiqi savadının olduğunu bilən bəstəkar onun Konservatoriyaya qəbul olunmasını barədə əmr verib: "Konservatoriyada əvvəlcə Kolotovun sinfində oxudum. Üç-dörd aydan sonra Üzeyir bəy vokal göstərişi ilə Azərbaycanda vokal sənətinin banisi olan Bülbülün sinfində təhsilimi davam etdirməyə başladım".

"İLK ƏSƏRİMİ ÜZEYİR BƏYƏNDİ, BÜLBÜL OXUDU"

O illərdə hələ Azərbaycanda qadın bəstəkarlar yox idi. Konservatoriyanın vokal şöbəsində təhsil alan Ədilə Hüseynzadə hər gün Üzeyir bəyin ətrafında dolanan balacaboy, qarayəniz bir qız görür. Sonradan onun Üzeyir bəydən bəstəkarlıq dərsi alan Ağabacı

Rzayeva olduğunu öyrənib: "Çox təəccübləndim. Öz-özümə düşündüm ki, deməli qızlardan da bəstəkar olarmış. Bu fikir elə bil ürəyimi yerindən oynatdı. Evə qayıdıb şer kitablarımı, jurnallarımı qarşıma tökdüm. Çox arayıb-axtırdıqdan sonra İsmayıl Soltanın "Yadigar" əsərini seçərək piano arxasına keçdim". İlk mahnısı üzərində çox çalışıb. Özü razı qaldıqdan sonra "Yadigar"ın not dəftərini götürüb Konservatoriyaya gəlib: "Gəlib dayanmışam Üzeyir əminin kabinetinin qapısının ağzında. İçəri girməyə cəsarət cəmlir, əlimdə not dəftəri titrəyirəm. Ordan ötən Konser-

vatoriyanın vokal şöbəsinin müdiri Şövkət Məmmədova mənə gəlməyi xahiş etdi: "Ədiliçə, (o həmişə mənə belə çağırırdı) burda niyə dayanmışam?" Dedim ki, Şövkət xanım, bir mahnı yazmışam, indi Üzeyir bəyə göstərmək istəyirəm. Ancaq içəri keçib göstərmək utanıram. O, qapını açıb mənə içəri itələdi. Üzeyir bəy: "Bu bir mahnı bəstələyib indiyə sənə göstərmək istəyir, amma utanır" deyib kabinetdən çıxdı. Üzeyir əmi məhraban səsə mənə yanına çağırıb: "Qızım nədən utanırsan, gətir görüm nə yazmışam", dedi. Mən cəsarətsiz halda ona bildirdim ki, bir əsər yazmışam ancaq bilmirəm bəyənənsiniz, ya yox. Üzeyir əmi güldü: "Hə deməli bizi yada salmışsan. Qorxuram, sonra vokal atıb bəstəkar olasan". Sonra yerindən qalxıb pianoya yaxın stulda əyləşərək mənə: "Gəl görüm nə yazmışam", dedi. Mən pianoda yazdığım mahnını çalıb oxumağa başladım. Mahnı başa çatanda qorxa-qorxa Üzeyir əmiyə tərəf döndüm. Əlini alına dayaq verib nəso düşünürdü. Sonra sakitcə soruşdu: "Ədilə, bir də oxuya bilərəmsən?" Yəne "Yadigar"ı çalıb-oxudum. Üzeyir əmi yəne mənim mahnımı ifa etməyimi istədi. Mahnımı oxuyub qurtaranda gördüm gülmür. Yerinə keçib mənə yanına çağıraraq: "Gəl otur - dedi. Sabahdan mənim də dərslərimə gələrsən". Üzeyir əmi elə mənim yanmda Bülbülün nömrəsini yığdı ona dedi ki, sabah Ədilə sənə bir mahnı gətirəcəm, xoşuna gəlsə oxuyarsan. Səhəri gün Bülbülün dərslərinə gedəndə mahnının notunu da özümə götürdüm". "Yadigar"ı Ədilə Hüseynzadənin ifasında dinləyən Bülbülün mahnı xoşuna gəlib. Böyük Vətən Müharibəsinin ağır günlərində yazılan, müharibədə bəhs edən bu mahnının ilk ifaçısı Bülbül olub. Sonralar bir çox

başqa tanınmış müğənnilərin də ifa etdiyi bu mahnı uzun illər Bülbülün repertuarından düşməyib.

AZƏRBAYCANIN İLK DİPLOMLU QADIN BƏSTƏKARI

İlk bəstəkarlıq işinin ustalarını tərəfindən boyonilməsi Ədilə Hüseynzadəni həvəsləndirib. Konservatoriyanın vokal şöbəsi ilə yanaşı, Üzeyir bəyin bəstəkarlıq sinfində də təhsil almaqla yanaşı, yeni mahnılar yazmağa başlayıb. Bir gün Üzeyir bəy ona Nigar Rəfiyyəlinin bir şerini götürüb və həmin əsərə mahnı yazmasını tapşırıb. Başqasının seçdiyi mahnı yazmaq xoşlamayan Ədilə Hüseynzadə müəlliminə "yox" deyə bilməyib: "Ancaq çox narahat olmuşdum. Fikirləşirdim ki, mahnını yazma bələcəyimmə? Mahnı üzərində işləyəndə təəccübləndim. Üzeyir əmi mənə mahnını yazmağım üçün sanki məsləhət yox, onun planını vermişdi". İlk dəfə Bülbülün oxuduğu bu mahnı da Ədilə Hüseynzadəyə uğur gətirib. 1944-cü ildə o, SSRİ Bəstəkarlar İttifaqına üzv qəbul olub. Sonra Ədilə Hüseynzadəni Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı da öz sıralarına daxil edib: "Məktəbdə müəllimlərim də təəccübləndilər ki, dərəcə, ailəyə, yaradıcılığa necə vaxt ayıra bilərdim. Mən tənbəl adam deyildim. Ona görə də hər şeyə vaxt tapırdım. Evdə az-az hallarda köməklərdim. Buna baxmayaraq söz-söhbət üçün əsas verməz, problem yaratmazdım. Partiyaları da həmişə özüm tikirdim. Dərslərimə hazırlıq gətirdiyim gün olmazdı. Konservatoriyanı əvvəldən sonadək əlaqi təqəddü ilə oxudum. Mən Azərbaycanın ilk diplomlu qadın bəstəkarıyam".

Azərbaycan musiqi sənətində həmişəlik yaşayacaq neçə-neçə müxtəlif janrlı əsərlərin müəllifidir Ədilə Hüseynzadə. Onun mahnılarını, ariyalarını böyük sənətkarlar ifa edib. Onların bir çoxu lent yazılarının yaddasındadır. Bəstəkar birçə ona təəssüflənir ki, 82 ifasında mahnılarını lentə aldırmaıyib: "Həyat yoldaşım incəsənətçi çox sevirdi. Ancaq mənim müğənni olmağına etiraz etdi. Sözü düz, özümün də belə fikrim yox idi. Onun sözlərindən sonra ümumiyyətlə, müğənniliyə üz tutmaq istəmədim". Amma nə yaxşı ki, Üzeyir Hacıbəyov bizi o gözəl səsi dinləməkdən məhrum etməyib: "1944-cü ildə Üzeyir əmi mənə yanına çağıraraq dedi ki, istəyirəm "Arşın mal alan" filmində Asiyanın mahnısını sən oxuyasan. Deyilən gün getdim Səsyazma Studiyasına, gördüm müğənnilər bir otağa yığılıb gözləyirdilər. Mənim gəlişimlə səbəbini biləndə dedilər ki, gör indi Niyazi sənə başına nə oyun açacaq, 10 saat səni Səsyazma Studiyasında saxlayacaq. Doğrudan da Niyazi öz işinə çox ciddi, sərt bir adam idi. Amma mənim ifam xoşuna gəldi. Elə ilk oxu-

mağımı lentə yazdırdı. Bir dəfə də Asiyanın mahnısını rus dilində oxudum onu da yazdılar. Studiyadan çıxanda hamı mənə təəccüblə baxırdı".

"VƏSLİN HƏVƏSİ" ÖMRÜMÜ SON ANA YETİRDİ"

"Mənim taleyim çox qəribə oldu. Allah mənə nə səadət, nə də həsrət, ağrı əsirgədi. 1937-ci il ömrümdən ağır il kimi keçdi. O zaman Azərbaycanda olan İran pasportlu vətəndaşları sürgün etməyə başladılar. Mənim qardaşımın da İran pasportu vardı. Biz isə içərişəhərliydik. Atam da başqaları kimi qardaşımın əsgər göndərilməməsi üçün onun pasportunu belə saxlayırdı. Əvvəl qardaşımın atamı və əminim aparırdı. Sonra anama xəbər gəldi ki, biz də yığılmalıyıq. Anam yazıq mənim dərddə qalmışdı. Çünki o biri bacıları-mın ailəsi yox idi, mənimse həyat yoldaşım, iki uşağım vardı. Onları mənə alıb həyat yoldaşına verərək mən ailəmlə bərabər İrana sürgün etməliyidim. Anam çox çalışdıqdan sonra mənim Bakıda qalmağına razılıq əla bildi. Özləri isə sürgün edilirdilər". 20 il doğmalarının taleyindən tamamilə xəbərsiz yaşayırdı. 1957-ci ildə İrandan gələn məktubun ünvanına baxan kimi kəminə anasının xəttini tanıyıb: "Məktub əlimdə hıçqırır, özümə güc tapıb onu aç bilmirdim. Birtəhər özümü ələ aldım. Sanki anamın ətri gələn məktubun döngə-döngə oxudum". Bir müddət sonra icazə alaraq anasının Bakıya gəlməsinə nail olub. Həsrətin ömrünü azaltmaq üçün onu 2 il yarım qonaq saxladı: "İrana gedib atamı, qardaşımı, bacılarımı onların övladlarını görmək mənə qismət olmadı. Dəfələrlə icazə istədim. Moskvadan cavab gözləyə-gözləyə hazırlaşdım, ancaq icazə verilmədi. Anam danırdı ki, atam gəcə-gündüz tranzistorla qulaq asırmış ki, mənim mahnılarımı eşitsin. Çox uzun ömür sürən atam həyatının son günlərində mənim həsrətini xüsusilə ağır çəkib. Anam deyirdi ki, radioda Bülbül sənin "Vəslin həvəsi" əsərini oxuyanda atan: "Mən dünyamın ən xoşbəxt adamıyam" dedi. İki gün sonra da dünyasını dəyişib". Qardaşı burda İran pasportu ilə Leningradda Rəssamlıq Akademiyasını bitirib. Sonralar İranda da rəssam kimi fəalliyət göstərib. Ədilə Hüseynzadənin iki bacısı isə tanınmış musiqiçiləri olublar və onların hər ikisinin adı professor kimi Ensiklopediyaya düşüb.

Zöhrə FƏRƏCOVA